

Úvaha nad stavebním vývojem a podobou jádra hradu Aueršperka (okr. Žďár nad Sázavou) na základě nálezu architektonického článku hradní věže

Jan Večeřa

Consideration of the construction development and form of the castle core of Aueršperk (district Žďár nad Sázavou) on the basis of the discovery of an architectural element of the castle tower

Abstract: The paper publishes the conclusions from a survey of the castle. It also deals with the finding of a stone console on the tower and its interpretation. Published archaeological material was also used. The detailed survey was supplemented by published historical reports. Subsequently, the castle served as an important settlement and fortified point of the Lords of Pernštejn. Abandonment of the castle did not occur until the second half of the 15th century.

Key words: Medieval archaeology – castles – fortification – nobility – heraldic motif

Dějiny hradu Aueršperku

Hrad Aueršperk bývá považován za jeden z nejstarších hradů na horním toku řeky Svratky, připsaných rodu s erbem zubří hlavy, pozdějším pánům z Pernštejna, a připouští se jeho dřívější pojmenování Bystřice (Plaček 2007, 87). Počátky hradu se kladou v některých pracích do 60.–70. let 13. století či šířeji do 2. poloviny 13. století. Koncem 13. století se v písemných pramenech uvádí jistý Jimram z Bystřice, a to v kronice žďárského kláštera *Cronica Domus Sarensis* mnicha Jindřicha Řezbáře: „*Yngramus duxerat vnam De Viztricz*“ (FRB II, 531). Jimram je v tomto prameni zmíněn v souvislosti s jeho manželkou, dcerou pana Kuny z Kunštátu, jehož eponymní hrad nad stejnojmenným městečkem byl budován dle posledních informací v 60. letech 13. století. Zda je možné ztotožnění Jimrama z Bystřice s Jimramem z Aueršperka, není jisté, nicméně je to velmi pravděpodobné. Na konci 13. století známe z písemných pramenů čtyři členy rodu zubří hlavy, a to nepochybné bratry Filipa, Bohuslava a Jimrama, kromě nich figuruje v seznamech svědků i Štěpán z Pernštejna. Zmínění tři bratři roku 1293 (RBM II, 688–689, č. 1602) darovali desátek z vinice v Medlově a užitky z horního práva žďárskému klášteru. Tento dar vyžadoval souhlas všech plnoprávných příslušníků rodinného nedílu, tedy všech tří bratří. Štěpán byl tedy jejich pravděpodobným bratrancem (Sedláček 2000, 9). U těchto tří bratří se soudí, že při dělení rodového majetku dostali severnější Bystřicko, zatímco vlastní Pernštejn si ponechal jejich bratranec Štěpán (Sedláček 2000, 10). Za stavebníka hradu

Aueršperka se tedy obecně považuje jeden ze tří uvedených bratrů, a to Jimram, manžel blíže neznámé dcery Kuny z Kunštátu, titulovaný roku 1299 jako Jimram z Bystřice a roku 1325 „in memoriam“ jako Jimram z Aueršperku.

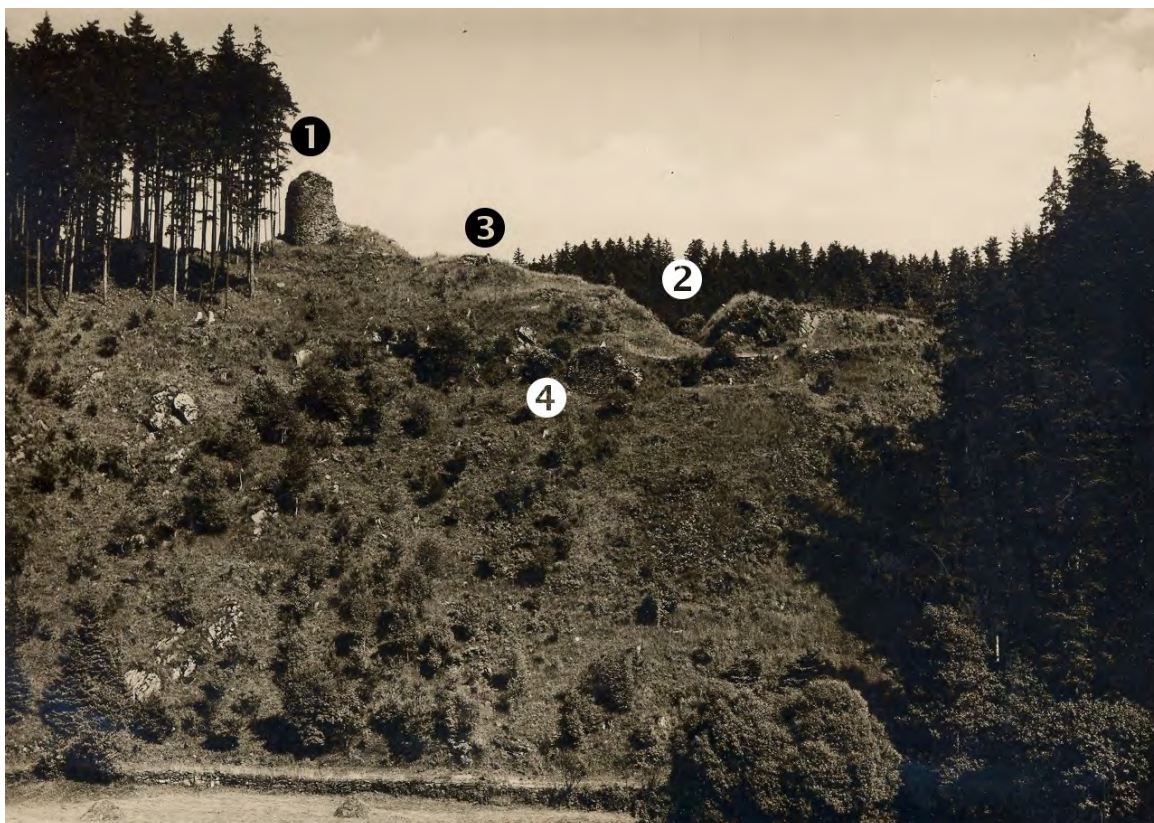
Poněkud sporná je listina z listopadu roku 1297, řazená dnes do množiny novodobých padělků z pera bystřického archiváře Antonína Bočka. Vydavatelem listiny měl být jistý Jimram z Kamene a Pernštejna, který bystřickému kostelu věnoval desátky ze svých vesnic Ždánic, Vítochova a Písečného, tedy vesnic v blízkosti hradu Aueršperka. Ztotožnění uvedeného Jimrama z podezřelé listiny s Jimramem z Aueršperka (1325) pochopitelně není průkazné, nicméně určitá shoda majetkových práv panuje u vesnice Ždánice, jejichž část získala Geruše, dcera Jimrama z Aueršperka, jako věno, zbylá část výčtu vesnic náležela do původního (?) Jimramova majetku. Je potřeba dodat, že obsah uvedené listiny hlásící se do roku 1297 není v současné době po faktické stránce zcela zavrhován (Jan 1995, 7–8).

Mlčení písemných pramenů lze částečně vyplnit následující hypotézou vztahující se k listině Přemysla Otakara II. z konce 60. let 13. století. Roku 1269 řeší český král stížnost Štěpána, opata litomyšlského kláštera, který žaloval několik zástupců šlechty za protiprávní zábor jeho území v okolí města Poličky, které tou dobou již existovalo. V tomto prameni se rovněž vymezuje rozsah majetků, na které si litomyšlský konvent činil majetkové nároky, a to od pramene řeky Desné až k řece Svratce, podél jejího toku níže až k potoku „Strahwiov“ a odtud proti bílým kamenům až k řece Svitavě. Na uvedeném zpupném záboru se podle citované listiny podíleli mimo jiné královští „věrní“ Heřman a Jimram (CDB V/2, 192 č. 598). O jejich rodové příslušnosti se vedou diskuse, nicméně zmíněného Jimrama lze skutečně s největší pravděpodobností považovat za příslušníka rodu erbu zubří hlavy. Rovněž zevrubně popsany průběh hranice není prost problémů při jednoznačné identifikaci. Jedna z možných variant průběhu této hranice vede po horním toku Svratky až k Trhonickému potoku, který směřuje do prostoru městečka Bystré. Jižně od Bystrého se nově předpokládá poloha tzv. bílých kamenů (Severin 2003, 182), a to v místě vápencového lomu. Pokud se aktivity jistého Jimrama realizovaly v prostoru hranice, pak je zřejmé, že tu držel majetky. Jižně od Bystrého a předpokládaných tzv. bílých kamenů leží osada Nyklovice, kterou roku 1335 odkazuje Geruše, Jimramova dcera, doubravnickému klášteru. Nabízí se těžko prokazatelná, leč pravděpodobná hypotéza, že Jimram z roku 1269 je týž Jimram z roku 1299 (z Kroniky žďárského kláštera) a rovněž Jimram z Aueršperka, zesnulý před rokem 1325. Uvedený spor mezi litomyšlskými premonstráty a mimo jiné jistým Jimramem je zajímavý ještě z jiného hlediska. V literatuře se často zmiňuje právní návaznost Bystřice nad Pernštejnem na město Hradec Králové, z čehož se opatrně usuzuje na možnost, že městečko Bystřice bylo ještě před příchodem rodu z Medlova kolonizováno právě litomyšlskými premonstráty (Štarha 2005, 81–82). Domněnka I. Štarhy vychází z pomístních jmen, právní příslušnosti Bystřice k Hradci Králové i výslovného uvedení kostela v Bystřici ve falzu, hlásícím se svým vznikem do roku 1238. Falzum však bylo vyhotoveno v doubravnickém klášteře po roce 1258. Touto listinou olomoucký biskup Robert potvrzuje klášteru v Doubravniku jednak obsah velkého privilegia z roku 1235, jednak kostel v Bystřici. Pakliže jsou Jimram (1269) a Jimram (1299) totožné osoby, pak hypoteticky lze na vývoj osídlení v okolí Bystřice nad Pernštejnem nahlížet následovně: hranici mezi litomyšlským klášterním územím a bývalým olešnickým újezdem netvořila přímka, ale pohraniční oblast, v níž se střetávaly aktivity několika stran, v okolí Bystřice nad Pernštejnem šlo o rozdílné zájmy premonstrátů z Litomyšle a panského rodu pánů z Medlova. Toto území postupně získal právě Jimram (1269/1293–1300), přičemž k zajištění kontroly území zakládá hrad Aueršperk (patrně během 60.–70. let 13. století) a rovněž získává městečko Bystřici. Na hranici panství je v dosud neznámé době založen Jimramov, v duchu soudobých zvyklostí pojmenovaný podle majitele panství, což byl princip, který se uplatňoval i jinde. Jimram tak

ke klášterní nevoli získává majetky při hranici vymezené v královské listině z roku 1269. Některé z těchto lokalit leží skutečně v její bezprostřední blízkosti, např. již uvedené Nyklovice či Německé (dnes pojmenované jako Sněžné). Není bez zajímavosti, že i u nedalekého Bystrého, další z hraničních lokalit, se předpokládá založení osídlení právě litomyšlským klášteřem v době před německou kolonizací oblasti.

Prvé nezpochybnitelné písemné zmínky o existenci hradu pocházejí z let 1325 („*Geruscha filia quondam Domini Ingrami de Auerspersch*“, RBM III, 400, č. 1038) a 1335 („*Gerdrudis, nobilis Ingrami de Awersperch*“, RBM IV, 68, č. 177). Jedná se o dvě listiny zmiňující osobu Geruše, dceru Jimrama z Aueršperku, nicméně z daných pramenů nevyplývá, že by sama Geruše vlastnila hrad Aueršperk, mimo to se ani pod predikátem „z Aueršperka“ sama neuvádí. Navíc paní Geruše na své pečeti používá v opisu predikát „z Hazlova“, což ilustruje skutečnost, že si pečetní typář pořídila až jako vdaná žena po smrti svých bratří, kdy mohla nakládat se zděděným majetkem (Sedláček 1995, 376). V roce 1335 Geruše odkazuje svůj majetek doubravnickému klášteřu. V obou listinách se objevuje majetek, který paní Geruši náležel, jednalo se o Věchnov (uveden v prameni z roku 1325), Zlatkov, Nyklovice, Německé (dnes Sněžné), pět lánů v Rovečném a tři a půl lánů ve Ždánicích. S Geruši z Aueršperka se setkáváme naposledy v listině datované rokem 1353 („*quod ego Ierusska, relicta quondam Henrici antiqui Vulpis...*“, citováno dle Teplý 2016, 103). Ves Věchnov z první listiny převedli na Geruši dědickým právem její bratřenci Jimram a Filip z Medlova, kteří jsou výslovně uvedeni jako bratři a zároveň jako Gerušini bratřenci z otcovy strany. Pokud vesnice Věchnov byla skutečným dědictvím po zemřelém otci, mohli oba bratři z Medlova vystupovat v roli Gerušiných poručníků. Oba také na listině svědčí včetně dalšího člena rodu Adama z Pernštejna. V listině (o deset let mladší) Geruše odkazuje klášteřu veškeré své dědičné statky, které se zde vyjmenovávají, tudíž je pravděpodobné, že Geruše hrad Aueršperk nedržela jako svůj majetek. Jedinou osobou, kterou dobové písemnosti spojují přímo s hradem Aueršperkem predikátním označením, je tedy Jimram, zemřelý před rokem 1325. Osudy hradu Aueršperku jsou nadále nejasné, byť mlčení písemných pramenů lze zdůvodnit faktem běžné dědičnosti, která se do zemských desk nezapisovala. Další predikát či domicil „z Aueršperka“ už ale jiní členové rodu erbu zubří hlavy nepoužili, je tak zřejmé, že hrad nesloužil k sídelní funkci coby predikátní sídlo. Důvodem by snad mohl být fakt, že hrad připadl rodové pošlosti sídlící na hradě Pernštejně. Této možnosti nasvědčuje skutečnost, že majetek patřící do rozsahu panství Aueršperka se v letech 1358 a 1360 (při prodeji statků moravskému markrabímu) neobjevuje coby součást bystrického statku, ale o něco později figuruje mezi příslušenstvím hradu Pernštejna (Teplý 2016, 200). Pak by eventuální majetkový konstrukt vypadal následovně – hrad Aueršperk s částí panství dědí další Gerušin bratranec, výše zmíněný Adam z Pernštejna, po němž se přesouvá do rukou perňštejnské rodové pošlosti. Sídelní funkci hradu nenásvědčuje absence predikátů či domicilů, byť v této době užívaných poměrně chaoticky a nedůsledně, ovšem archeologické nálezy převážně ze 14. století dokládají vysokou materiální úroveň vybavení hradu – například unikátní visací pružinový zámek, akvamanila, různé figurky, zvonečky (?) a podobně (podrobněji Macholdová 2013). Pokud zde zástupci „perňštejnského“ rodu sídlili, neodrazil se jejich pobyt v písemných pramenech.

Názory na opuštění hradu v dosavadní literatuře kolísají, obecně se autoři shodují, že na počátku 15. století je hrad patrně již opuštěn. Datace výhradně do 14. století (Nekuda – Reichertová 1968, 59) byla postupně rozšiřována oběma časovými směry (do 2. poloviny 13. století Poláček 1990, 409) a M. Plaček (1991, 59) následně datuje konečnou fázi života na hradě ještě do 1. poloviny 15. století, což mají údajně dokládat vysunutá věž a dvojitý parkán. Archeologické nálezy však ilustrují skutečnost, že i během 2. poloviny 15. století byl hrad alespoň minimálním způsobem využíván. I když velkou část kovových nálezů z kategorie

Obr. 1. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Archivní fotografie pozůstatků hradu cca z roku 1930 (archiv NPÚ, ÚOP v Brně, inv. č. 8739 M20/312), pohled od severozápadu. Dobře patrný je bergfrit (na obrázku pod číslem 1) a napravo od něj hlavní okružní příkop (2). Mezi oběma fortifikačními prvky se objevuje drobná vyvýšenina nesoucí pravděpodobně objekt (3) zapojený do komunikačního propojení jádra hradu s bránou (4), nacházející se za vyústěním okružního příkopu. – **Fig. 1.** Ruins of the Aueršperk castle (district of Žďár nad Sázavou). Archival photographs of the remnants of the castle from ca. 1930 (archive NPÚ, ÚOP in Brno, inv. no. 8739 M20/312), view from the northwest. The bergfried (marked 1 in the image) is highly visible; to the right of it is the main circular trench (2). A small prominence appears between both fortification elements, which likely carried the object (3) linked to the communication connecting the castle core to the gate (4), which is located past the mouth of the circular trench.

militarií, konkrétně člunkovitou záštitu tesáku, hroty šípů, ježka a některé druhy ostruh, je možné datovat do 2. poloviny 13. století a do 14. století. Mezi objevy jsou i takové kovové předměty, které spadají do 15. století. Dataci do 15. století neodporují ani komorové kachle. Jihlavský kruhový peníz pak dokládá pohyb na hradě ve 2. polovině 15. století (Macholdová 2013, 232). Ke škodě věci se jedná o nestratifikované nálezy z neorganizovaných výkopů, což snižuje jejich vypovídací hodnotu na úroveň sběrového materiálu.

Písemné prameny jsou k době opuštění hradu ještě skoupější. K roku 1412 se váže zpráva, že Vilém z Pernštejna se svým synem Štěpánem prodávají „lúku od Ušperku“ Klimešovi, rychtáři z městečka Bystřice, a jeho bratranci Janovi. Není pravděpodobné, že se jedná o běžný geografický údaj přibližující polohu oné louky, ale spíše půjde o pozemkové příslušenství hradu v rámci jeho vlastního hospodářství. Důležité je, že louku vlastní Vilém z Pernštejna, tudíž je majitelem i samotného hradu, který zdědil po předcích. V literatuře se tento záznam obecně interpretuje jako nepřímý doklad o opuštění hradu, nic takového nám však vylíčená transakce nemovitosti neříká. Uvedený pramen tak nelze považovat za indicii pustého hradu.

Vzhledem k charakteru archeologických nálezů a charakteru poměrně složitěho vnějšího opevnění, vedení přístupové komunikace a vysunutého opevnění lze dobu života hradu posunout z předpokládaného vyhasnutí na počátku 15. století až do 2. poloviny 15. století.

Patrně naposled se s využívaným hradem Aueršperkem setkáváme v době Jana z Pernštejna (+1475), který po sobě zanechává značně rozsáhlý majetek, situovaný mimo jiné i na horním toku řeky Svatky. Mezi statky uvedenými v Janově závěti se objevuje hrad a panství Aueršperk. Z uvedeného lze vyvozovat, že hrad v této době byl nadále obýván (Vorel 2012, 70). Tento časový údaj nápadně koreluje s první písemnou zmínkou o vsi Dvořiště, která je vnímána jako ves vzniknuvší namísto zaniklého hospodářského (poplužního) dvora hradu Aueršperka. Protože vlastní hrad měl pravděpodobně jen vojenské předhradí a nejnútnejší hospodářské zázemí, je tato hypotéza velmi pravděpodobná. Konečně až roku 1627 se výslovně připomíná „zámek pustej Aušperk“ (citováno podle Teplý 1996, 28).

Lze vyslovit pouze úvahu, že během 14. století hrad ztrácí sídelní funkci a během 15. století je obýván zejména ozbrojenou složkou, zaniká pak nejpravděpodobněji během poslední třetiny 15. století v anonymitě psaných pramenů. V téže době zaniká jeho hospodářský dvůr, který je nahrazen dnešní osadou Dvořiště.

Hmotné pozůstatky po hradu Aueršperku

Zřícenina hradu Aueršperku se nachází na nízké trojúhelné ostrožně nad tokem říčky Bystřice (obr. 2). Trojúhelný tvar terénního útvaru přebírá i samotné jádro hradu, na nepřístupnější jižní straně jištěné mohutným příkopem s valem, jehož jádro je budováno z kamene (obr. 2, obr. 10). Před okružním příkopem s vně vyhozeným valem se nachází uměle srovnaná plocha předhradí, rovněž vymezená příkopem. Val je v tomto případě navršen nikoli vně příkopu, ale směrem do „interiéru“ plochy předhradí. Oba fortifikační prvky se vyznačují poměrně skromnými dimenzemi. Již běžně známá je v literatuře zmiňovaná interpretace předhradí jakožto plochy určené pro zbrojnu posádky (srov. Plaček 2007, 86). Plocha předhradí v dnešní době nevykazuje žádné stopy po případné zástavbě. Bez aplikace archeologických metod není možné se k funkci a účelu plochy předhradí vyjádřit. Předhradí však zabralo plochu před široce rozepjatým obloukem hlavního příkopu na jižní straně, odkud byl hrad nejzranitelnější, vojenská funkce této plochy se tedy logicky nabízí.

Trasu přístupové cesty vedeme shodně s názorem M. Plačka (1991, 59), tedy ve stávajícím průběhu od silnice 388 svazkem úvozů a dále pokračující po západní straně předhradí i vlastního hradu, aby se v severním cípu areálu zalomila a dosáhla nádvoří. Soudíme tak i proto, že nad úsekem cesty pod hradním jádrem na severozápadní a severní straně nenacházíme příkop ani val, ale parkán, ze kterého byla možná výhodná kontrola této cesty. Pro stanovení nejpravděpodobnějšího průběhu komunikace je zapotřebí zkoumat morfologii terénu, pakliže se vstupní brána do jádra hradu nedochovala v jednoznačně identifikovatelné poloze. Komunikaci lemující západní a severozápadní bok jádra hradu napovídají i bloky zdiva pod i nad cestou, které dohromady nepochybně tvořily objekt **brány** (tak soudí již Plaček 1991, 59). Výškové parametry takové brány, patrně věžového charakteru, ale bezpečně neznáme. Je však pravděpodobné, že přístup k (věžové) bráně vedl i přímo z jádra, tedy od bergfritu přes nápadnou **skalní vyvýšeninu** pod ním, rovněž nesoucí pozůstatky zdiva (obr. 1, obr. 12). Z brány, situované bezprostředně za vyústěním hlavního obvodového příkopu jádra hradu, se dochoval zejména **blok zdiva** pod cestou (obr. 4), na který navazuje nasucho kladeným kamenem vystavěná podezdívka cesty. Zmíněný plný úsek zdiva nasedá na skalní podloží nízkým soklem. Na jižní straně se dochovalo nároží stavby, severní nároží se nepodařilo jednoznačně identifikovat. Měřitelná délka stavby tak dosahuje min. 730 cm, dá se tedy usuzovat na

Obr. 2. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Letecký pohled na pozůstatky hradu a jeho stavební místo (foto Mgr. Pavel Macků, listopad 2020). Pohled od jihozápadu. Nápadné jsou proporce hlavního příkopu s valem (1), před nímž se rozkládá plocha předhradí, vymezená rovněž příkopem a dovnitř předhradí vyhozeným valem (2). Po vykáčení lesa je dobře patrné jádro hradu s bergfritem v čele (3). – **Fig. 2.** Aerial view of the remnants of the castle and its building site (photo Mgr. Pavel Macků, November 2020). View from the southwest. The proportions of the main trench with wall are striking (1); the area of the outer bailey stretches in front of it, which is also delimited by a trench and a wall piled up into the outer bailey (2). After the forest was cut down, the castle core with bergfried at its head is highly visible (3).

formu průjezdné budovy (věže?) nepochybně vybavené dvěma portály. Mezi kameny bloku zdiva se objevují hluboké a prázdné spáry, nicméně dochovaná malta je kvalitní a pevná, což patrně svědčí o spěchu či „nedbalejším“ zdění. Líc vykazuje vyrovnávací spáry ovšem bez tlustších vrstev malty. V pravé části zdiva se objevuje nápadná situace připomínající technologický šev, tedy přibližně svislá nepravidelná spára oddělující dvě mikroetapy zdění.

Přístupová trasa, vstupující do prostoru předhradí při jeho jihozápadním rohu, postupovala k severu pod hradním jádrem, kde se v jeho severní špičce ostře lomila a stoupala k nádvoří. Před vyústěním do nádvoří překonala stavebně blíže neznámou bránu, pravděpodobně jen kulisovou. Velice podobný průběh přístupové trasy do hradního jádra nakonec vykazuje i další rodový hrad Pernštejn, kde cesta míjela celý západní bok palácového jádra, aby se na jihu ostře stočila do hradní brány, umístěné ve stísněné soutce (podobný útvar by konečně nevylučovaly ani sporé relikty na Aueršperku). A konečně asi nejpádnějším argumentem pro vedení přístupové komunikace do vlastního jádra Aueršperku po severozápadním boku svahu jsou pozůstatky uzávěrové zdi hlavního příkopu pod jádrem, které uzavírají příkop při jeho západním vyústění poblíž zmíněné hradní (věžové) brány. Uzávěrová zeď byla více jak 2 m silná a zřetelně ilustruje skutečnost, že příkop v těchto místech končil svůj průběh

Obr. 3. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Pohled od západu na jádro s bergfritem v čele (foto autor, prosinec 2020). V popředí se nachází příkop, nad nímž vystupuje hmota skalního masivu, patrně sloužící jako základ pro vedení křivky hlavní hradby. – **Fig. 3.** View from the west of the core with bergfried at its head (author's photo, December 2020). In the foreground is a trench; over it looms a rock, which evidently served as the basis for the direction of the main wall's curve.

a vynechával prostor pro vedení přístupové cesty. V opačném případě by nepochybně val a příkop končily při terénní hraně nad prudkým srázem do údolí Říčky. Popisovaná cesta tedy nevznikla až v době, kdy se z hradu získával kámen, ale zajišťovala jak přístup do hradu, tak i jeho logické spojení s údolím pod ním (cesta dále pokračuje po opyši k říčce Bystřici). Pro hrad Aueršperk byl získáván lomový kámen z blízkého okolí (pravděpodobně ze skalních výchozů asi 30 m od jádra hradu, viz Endlicherová – Korbička 2010, 63), což koresponduje se zjištěným průběhem cesty, u níž se výchozy nachází. Uzávěrové zdi příkopů se v rámci hradní středověké architektury objevují, nicméně z okolí známe spíše pozdnější ukázky tohoto řešení (např. z hradu nad Dolními Loučkami u Tišnova, kde spadají tyto zdi do období 15. století).

Vlastní zástavbu **jádra hradu** tvoří zejména pozůstatky válcového bergfritu a nejspíše tříprostorové stavby v severní části nádvoří za bergfritem, interpretované jako **palác**. Podle dochovaných stop je zřejmé, že stavitelé budovu na spáru přisadili k obvodové hradbě (obr. 5). Nádvořní zeď paláce je 100 cm mocná. Pozice vstupu je nejistá. Vzhledem k tomu, že palác patrně představuje trojprostorovou stavbu se síní/sálem uprostřed, z boku doplněnou o drobnější prostory, dá se vstup předpokládat v rámci střední prostory, kde se také ve směru z nádvoří objevuje sníženina ve valovém tělese (destrukci nádvořní zdi), situovaná při východní dělicí zdi střední prostory. Otázkou je možnost dalšího vstupu z nádvoří do východní prostory paláce. Šířka interiéru středního dílu paláce mezi obvodovou hradbou a nádvořní zdí dosahuje cca necelých 5 m, bohužel přesnější měření znemožňuje absence dochovaného

Obr. 4. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Výrazný blok zdiva pod historickou cestou do hradu, patrně součást zděné brány při vyústění hlavního příkopu (foto autor, prosinec 2020). – **Fig. 4.** A prominent block of masonry under the historical path to the castle, evidently part of the walled gate at the mouth of the main trench (author's photo, December 2020).

líce nádvoří zdi v tomto prostoru. Z paláce se zachovaly nízké pozůstatky obvodových zdí dvou podlaží, přičemž obě dělí mělký ústupek ve zdivu (15–20 cm).

Další stavbu spíše jen tušíme v mohutném valovém tělesu, uzavírajícím východní partii jádra (podle M. Plačka 2007, 86 jde o tzv. přihrádek). Zbytky hlavní hradby se projevují na jižní straně jádra hradu v podobě valovité hrázky, v blízkosti bergfritu v jihozápadním prostoru jádra údajně dvakrát zalomené, nicméně se jedná nepochybně o zřícenou část zdi, nikoli destrukci hradby na původním místě. V tomto prostoru nevidíme žádné stopy po někdejší existenci brány, jak se v literatuře objevuje (srovnej Sadílek 1998, 327). Téměř vůbec nejsme schopni identifikovat pozůstatky hlavní hradby v severní části jádra hradu mezi palácem a věží. Pokud by oba konce hradby (severní a jižní) dobíhaly k tělesu věže, pak podle částečně dochovaného líce pláště by hradba nebyla s věží stavebně provázána, což je poněkud neobvyklé. Spíše hradba tělo bergfritu obíhala, přičemž nad příkopem na západní straně jádra se po jejím průběhu dochoval přitesaný blok skály. Vzájemný prostorový vztah bergfritu a hlavní hradby je klíčový pro interpretační úvahy nad stavební podobou exponované partie hradního jádra.

Situování **válcové útočištné věže** do jihozápadního cípu staveniště, tedy proti přístupové cestě, je charakteristickým jevem středověkého hradního stavitelství (srov. obr. 3). Věž-bergfrit (obr. 6, obr. 8) zaujímá nejvýše položenou polohu celého staveniště. Jak bylo v literatuře mnohokrát zmíněno, její průměr dosahuje cca 10 m a síla zdiva přesahuje 3 m,

Obr. 5. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Jádru hradu, palác (severní budova), krajní východní prostora. Pohled od východu na dělicí zeď se střední prostorou paláce, zachycující vpravo nevýraznou spáru mezi palácem a obvodovou hradbou (foto autor, květen 2016). – **Fig. 5.** Castle core, palace (northern building), marginal eastern space. View from the east of the dividing wall with middle space of the palace, which shows an indistinct rift between the palace and the defensive wall at right (author's photo, May 2016).

vnitřní dutina (přízemí) vykazuje průměr rovněž 3 m. Na dochovaném střepe zdiva věže nepozorujeme žádný doklad patrování. Dochovaný interiér nepochybně náleží temnému a vysokému přízemí věže, konstrukce vyšších pater věže se nedochovaly. V dochovaném zdivu věže nejsou přítomny stopy po kapsách lešeňových prvků. To však není nic překvapivého, středověké hradní věže se pomocí klasického samonosného lešení nezdily. V případě bergfritu na Aueršperku rozeznáváme jen pracovní vodorovné spáry, které oddělují technologické pásy zdiva. Ve spodní části střepe věže jsou tlustší vyrovnávací vrstvy malty vzdáleny v rozestupu cca 120 cm, výše už tento rozměr činí jen 80 cm.

Vnější líc bergfritu vykazuje viditelné nerovnosti, což může být dáno druhem použitého lomového kamene. Avšak nápadný a těžko interpretovatelný je hrubě lícovaný pás zdiva cca 1 m pod dochovanou rozvolněnou korunou zdiva. Pod tímto „ledabyle“ lícovaným pásem zdiva probíhá vnější líc věže až k terénu, a to v jednotném rytmu bez výraznějších změn struktury zdění. Vysvětlení hrubě lícovaného pásu vnější partie věže není jednoznačně možné. Lze pouze spekulovat, zda hrubý a oproti navazujícím plochám převislý líc tohoto pásu souvisí s druhotným vsazením věže do starší smyčky hlavní obvodové hradby. V místě hrubě lícovaného zdiva tohoto pásu se jedná nejspíše o přiložení k zaniklé konstrukci, znemožňující pečlivější lícování věže. Pokud je směr této úvahy relevantní, pak mezi druhotnou

Obr. 6. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Jádru hradu, dochovaný stěp bergfritu, pohled od severozápadu a západu (foto autor, únor 2020). V pravé části pláště věže je patrná zazděná konzola (označena šipkami). – **Fig. 6.** Castle core, preserved remnant of the bergfried, view from the northwest and west (author's photo, February 2020). A built-in corbel is evident in the right section of the tower cladding (marked with arrows).

věží a hradbou existovala soutka. Níže popsaná konzola tak mohla představovat oporu pro neznámý druh vertikální komunikace z terénu na ochoz hradby. Možné doklady takového řešení poskytuje archivní fotografie z roku 1930 (obr. 1), kde se napravo od paty věže rýsuje blok zdiva, pravděpodobně hradby. Hradba se v tomto místě postupně lomila k jihu, využila nápadný přitesaný skalnatý stupeň a vytvořila eskarpu příkopu pod bergfritem. Možný je i jiný výklad. Podle zjištění Mgr. J. Štětiny byla obdobná situace dokumentována na vnějším plášti polygonální věže v severovýchodním nároží městských hradeb v Prostějově (vznik fortifikace je kladen krátce po roce 1495). Při spodní úrovni nepravidelně zděného zdiva se v popisované nálezové situaci nachází dvojice dřevěných trámů blíže neznámého účelu, které nepochybně předstupovaly před vnější líc. Jednalo by se tak o ne zcela jasnou konstrukci, která vnější líc zdiva zakrývala.

Průběžné rozhraní pásů zdív je viditelné i z interiéru věže. Zde se také přímo pod jednou vyrovnávací vrstvou nachází **nika** nejasného účelu (obr. 7). Velmi pravděpodobně se ale nacházela nevysoko nade dnem bergfritu, její účel není příliš jasný (prostor pro umístění zdroje osvětlení?, vestavěná skříňka?). Podobné niky se objevují v okolí spíše jako součást

Obr. 7. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Jádru hradu, bergfrit, nika ve spodní části věže, pohled z ptačí perspektivy, šipka označuje polohu niky (foto Mgr. Pavel Macků, září 2018) a od jihovýchodu z interiéru přízemí věže (foto autor, prosinec 2020). – **Fig. 7.** Castle core, bergfried, niche in the bottom part of the tower, bird's eye view; the arrow marks the position of the niche (photo by Pavel Macků, September 2018) and the ground floor of the tower from the interior from the southeast (author's photo, December 2020).

paláců (z regionálních analogií lze uvést dochovanou stěnu paláce na hradě v Dalečíně), případně schodištvých partií (Zubštejn, Boskovice, Mitrov apod.). Spodní podlaží bergfritu nebylo obytné, proto lze v případě aueršperské niky spíše připustit funkci trezoru, eventuálně skladovací funkci. Nika mohla sloužit k umístění osvětlovacího tělesa (pak je nutné ověřit výškový vztah niky a samotného dna bergfritu, aby mělo osvětlení smysl). Nika měla být pravděpodobně původně hlubší, ještě v době výstavby však došlo ke změně plánu a hloubka byla eliminována zadržkou, mezi níž a špaletami se objevuje spára. Špalety niky se rozevírají směrem dovnitř (šířka prostoru je 47 cm při líci zdiva, 56 cm při zadní stěně, výška dosahuje 42 cm a hloubka 36 cm). Autentický vnitřní líc dutiny věže se dochoval jinak ve velmi torzální podobě dnešní stav je dán dozděním líců při stavební obnově věže a při jejím zajištění (v letech 2003–2004 došlo k doplnění kaveren ve zdivu a struktury líců.)

Na západní straně pláště věže se nachází situace, která se dosud v pracích týkajících se zříceniny hradu Aueršperka neobjevuje. Jedná se o zadržku, druhotně odsekaný kamenický článek podoby **jehlancové konzoly** nalézající se asi 230 cm nad stávajícím terénem (obr. 9). Datačně lze jehlancovou konzolu nejspíše vřadit do poslední části 13. století s přesahem do průběhu 14. století. Článek představuje kvádr o rozměrech 36 x 18 cm, z jehož čelní strany vystupuje poškozený jehlancový útvar s mírně proláklými stěnami. Konzola je poměrně nízká a široká, s redukovanou (neodsazenou) krycí deskou, přímo navazující na spodní část konzoly. Pravděpodobně se jedná o samostatný celistvý kus, tedy o konkávně jehlancový tvar, který nebyl ve spodní části zakončen ostrou špicí, ale byl horizontálně seříznutý. Architektonický

prvek je zazděn do masy věže těsně pod průběžnou vyrovnávací vrstvou malty, oddělující technologické pásy zdiva. Nad ní o něco dále k severu je patrná nápadná trhlinka ve zdivu nejasného stáří a původu (trhlinka ovšem neprostupuje dodnes dochovaným střepem věže v celé jeho výšce a je otázkou, co způsobilo lokální krátkou svislou trhlinku v její masě).

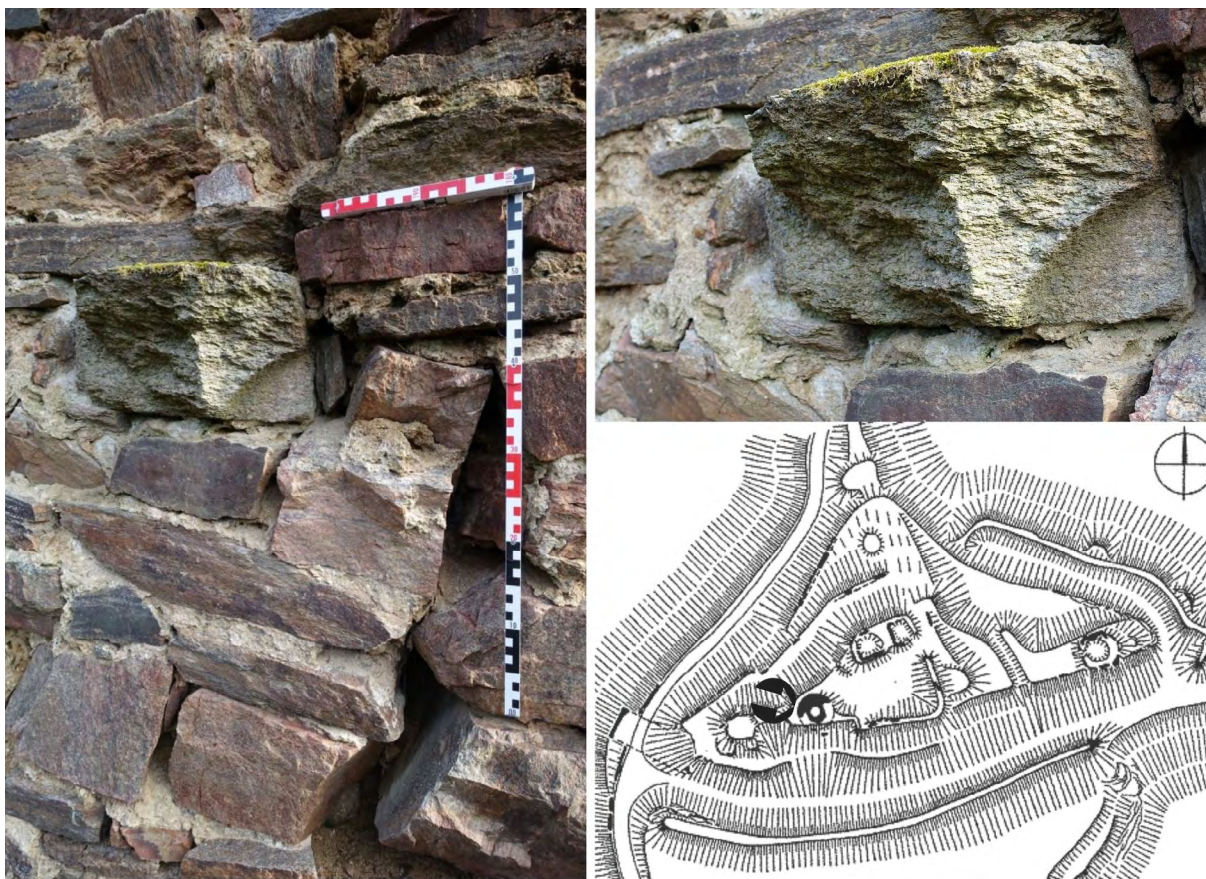
V dosud publikované literatuře se žádné zmínky o nálezech kamenických článků z lokality nenacházejí (např. Samek 1994, 327 uvádí: „*Bez architektonických článků.*“), výjimkou není ani diplomová práce R. Macholdové (2013), která zveřejňuje archeologický materiál hradu získaný během různých archeologických aktivit v průběhu 20. století. Absence architektonických článků in situ ve hmotě zdiva hradu není překvapivá, běžně se totiž tyto prvky vytrhávaly po opuštění hradu. Zaráží ovšem skutečnost, že od roku 1923, kdy na zřícenině zahájilo archeologické výkopy bystrické muzeum pod vedením E. Fišy, až do 80. a 90. let, tedy éry většinou neorganizovaných výkopů, nezaznamenaly tyto akce nálezy zlomků architektonických článků. Jak na nedalekém Zubštejně, tak i Pyšolci jsou známy nálezy zlomků ostění (např. v roce 2021 probíhající odkryv cisterny na Pyšolci odkryl množství kamenických architektonických článků z nedvědickeho mramoru). In situ jsou na Zubštejně dochovány pouze druhotně sestavené krakorce arkýře věže. Naskytá se proto otázka, jak byla kamenická produkce v případě výstavby hradu Aueršperka zastoupena. Jediný dosud známý exemplář, tedy pojednávaná konzola na bergfritu Aueršperka, je o to cennější, že se nachází ve funkční poloze. Navíc není vyrobena z tradičního mramoru (ať už pernštejnské, či nedvědicke verze), který jinak na okolních hradech zcela dominuje (Pernštejn, Zubštejn, Pyšolec, dále např. Doubravník). Užití tzv. nedvědickeho mramoru na architektonické články v okolí Pernštejna je vázáno spíše na mladší období (na Pyšolci a Zubštejně se počítá s užitím mramoru v průběhu 15. století s možným přesahem do 14. století), tzv. pernštejnský mramor z Hradního lomu u Smrčku se uplatnil i na starších stavbách (kostel ve Vítochově). Konzola na věži hradu Aueršperka je vyrobena velice pravděpodobně z místní dvojslídne ruly. V porovnání se známými příklady v okolí se nejedná o běžnou zvyklost. Za nejstarší doklad užití tzv. nedvědickeho mramoru se dosud považuje ostění v raně gotickém kostele sv. Michaela ve Vítochově (Houzar – Novák – Doležalová – Hrazdil – Pfeiferová 2006, 5). Geneze tohoto kostela nelze přesně určit, jeho vznik se obecně předpokládá okolo poloviny 13. století (Sadílek 2012, 31; Flídr – Konečný – Štěpán 2014, 327). Citované práce mají pravděpodobně na mysli ostění drobného lomeného okénka vsazeného do tělesa věže. Pokud nejde o druhotně užitě okénko, je možno výstavbu vítochovské věže klást cca do druhé poloviny 15. století.

Je velmi nepravděpodobné, že by se jednalo pouze o druhotně zazděný defektní kus. Konzola je do zdiva vsazena ve funkčním postavení, vně z ní výrazně vyčnívá neodtesaná část. Je pravděpodobné, že až druhotně došlo k jejímu poškození, nejspíše po zániku hradu. Velmi podobný stav dochování věže i samotná konzola jsou dobře patrné na archivních snímcích z roku 1930 (viz obr. 8).

Napravo od konzoly je věž už poškozená a doplněná o novodobé stabilizační zdivo, nevíme proto, zda se tu nenacházel její pandán. Parkán obíhající hradní jádro po severozápadním boku přesvědčivě nepokračoval skrz šijový příkop pod bergfritem směrem k západu. Lze pouze spekulovat o přítomnosti podklenutého můstku či pasu u věže, nicméně ve zdivu se neobjevuje nic, co by o existenci takové konstrukce napovídalo. Uvedená konzola má spíše charakter klenebního dílce sloužícího jako podpora nedochované konstrukce. Proporce konzol pod můstky bývají robustnější a často bez jemné profilace. Pas by musel být veden kolmo k tělesu věže a otázkou je, co by v této pozici a v této výšce vynášel. Interpretace pravděpodobně ojedinělé jehlancové konzoly v masě silně poškozené věže je problematičká a nutně povede pouze k hypotetickým závěrům.

Obr. 8. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Archivní fotografie pozůstatků bergfritu z doby kolem roku 1930 (archiv NPÚ, ÚOP v Brně, inv. č. 8740 M20/313), pohled od severozápadu. – **Fig. 8.** Photograph of the remains of the bergfried from the period around 1930 (archiv NPÚ, ÚOP in Brno, inv. no. 8740 M20/313), view from the northwest.

Obr. 9. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Detailní záběry na zazděnou konzolu v těle bergritu na jeho severozápadní části pláště (foto autor, únor 2020). Vyznačení polohy konzoly na půdorysu zříceniny hradu Aueršperka podle M. Plačka. – **Fig. 9.** Detailed images of the built-in corbel in the body of the bergfried on the northwest part of its cladding (author's photo, February 2020). The marked position of the corbel on the ground plan of the Aueršperk castle ruins is according to M. Plaček.

Nabízí se interpretace jehlancové konzoly nesoucí erbovní znamení majitele hradu, případně votivní nebo apotropaický figurální motiv. Uvažovaná erbovní deska by tak byla přiložena ke zdivu věže „na spáru“ a zapravena omítkou, případně by byl znak přímo součástí vlastní konzoly a její odsekané partie. Pozice konzoly totiž odpovídá trase přístupové cesty tak, jak se dodnes dochovala od Bystřice nad Pernštejnem, tuto trasu považujeme za původní cestu k hradu. Od stávající asfaltové silnice II/388 klesá k hradu svazek úvozových cest, které mají z obranného hlediska strategické místo – nad hrad vyvýšenou plošinu, kde v dnešní době stojí novodobá chata. Cesta následně prostupuje valem a příkopem, dále po severní straně obchází hradní jádro skrz zděnou (věžovou) bránu. A právě z této polohy je konzola nejlépe viditelná a do tohoto prostoru se domněle obrací. Pakliže terénní podmínky a pozorování o průběhu parkánu v podstatě vylučují přítomnost jiné stavby (až na nedoložený průběh hlavní hradby), jíž by konzola sloužila, nabízí se její záměrné pohledové uplatnění v kompozici nekryté parkánovou hradbou ani jiným objektem. Z hlediska stavební hierarchie se aueršperská konzola s možnou heraldickou výzdobou nachází na nejméně reprezentativním místě – je zasazena do prostého zdiva, a nikoli např. na desce nad portálem hradní brány apod. (Novotná 2013, 102–103). Interpretace konzoly jako nosného prvku pro heraldickou (apotropaickou?) výzdobu hradu ovšem naráží na nejistý průběh hlavní hradby. Vzhledem

Obr. 10. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Pohled od jihu na částečně odlesněný areál zříceniny hradu Aueršperku (foto autor, prosinec 2020). – **Fig. 10.** View from the south of the partially deforested area of the Aueršperk castle ruins (author's photo, December 2020).

k uvažované možnosti, že byl aueršperský bergfrit v těsné blízkosti obtočen smyčkou hlavní hradby, po níž však nezůstaly žádné stopy, by tak byl nedochovaný kamenický prvek za hradbou zcela jistě vizuálně skryt. Bez archeologického průzkumu nelze zodpovědně říci, zda hlavní hradba poskytovala bergfritu Aueršperka téměř plné vysunutí před její líc, nebo naopak věž těsně obtočila. Uvedená interpretace konzoly je tak čistě hypotetická a nepředstavuje ultimativní závěr.

Erbovní výzdoba se v případě středověkých hradů (nejčastěji od pozdní gotiky) často vázala na objekty prvních bran, nicméně lze najít i jiné polohy k umístování rodových znaků. Vnější hradební okruh hradu Boskovice je ve svém severozápadním průběhu na jednom z nároží hradby opatřen erbovním znakem rodu pánů z Kunštátu, kteří hrad získali na konci 14. století (roku 1398 hrad drží Erhart z Kunštátu, který následně provedl razantní přestavbu hradu, viz Štětina 2004, 38). Na tento nálezný upozornil v roce 2011 Mgr. Jan Štětina (srovnej Štětina – Pivoňka 2021, 36). Erbovní znamení vázané tentokrát na hradní věž známe z dolního hradu v Otaslavicích (Plaček 2007, 466; Plaček – Futák 2006, 419–420). Podle M. Plačka se jedná o raně gotický bergfrit, který byl kunštátským znakem (nad portálkem) doplněn až druhotně někdy kolem roku 1377, kdy krátce před tímto datem hrad získává Jan Puška starší z Kunštátu. Jistou datační analogii aueršperské konzoly snad představují rovněž odsekané konzoly nalezené na hradě v Kunštátě v místnosti č. 303 s výmalbou. Malby jsou datovány od poslední čtvrtiny 13. století do poloviny následujícího věku, s důrazem na spíše mladší vznik (Beránek – Maráz – Štěpán – Zeman 2017, 407). Tvar odsekaných konzol 2. patra kunštátského paláce však bohužel nejde vlivem poškození blíže určit. Další možnou analogii

Obr. 11. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Pohled od západu na vysunutou fortifikaci, interpretovanou jako pozůstatky věže, vsazené do východního cípu staveniště hradu (foto autor, květen 2016). – **Fig. 11.** View from the west of the outlying fortification, interpreted as the remains of a tower embedded into the eastern tip of the castle's building site (author's photo, May 2016).

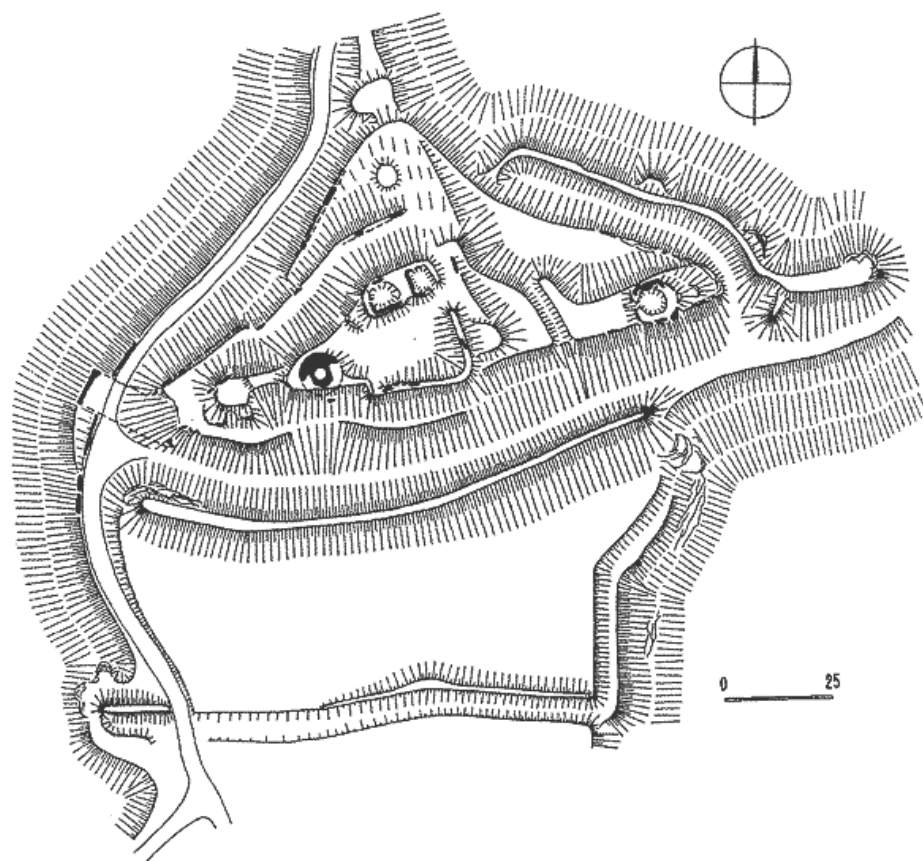
představuje klenební náběh zazděný do vnějšího líce tzv. *pláště* na hradě Pernštejně (z doby asi kolem poloviny 15. století), nedaleko mostku do vysunuté čtverhranné věže. Zde však předpokládáme funkční souvislost s eventuálně starším přemostěním prostoru mezi palácem a zmíněnou věží. Symbolickou analogii však spatřujeme v mramorové desce s vyobrazenou erbovní pověstí na vysunuté čtverhranné věži Pernštejna, jejíž datování však kolísá mezi počátkem 14. století a druhou polovinou 15. století (Vorel 2012, 9). Je však jisté, že druhotně do věže vsazená reliéfní deska měla přicházejícího seznámit s mytickými kořeny rodu píšícího se po Pernštejně. Podle tvaru použité konzolky na Aueršperku a podle historických souvislostí (ztráta sídelní funkce během 14. století) by se jednalo o prvek starší, než jsou známé klasické pozdně gotické ukázky erbovních znamení například z perňštejnských staveb, dále hradů Sovince, Cimburku u Městečka Trnávky (boskovický sedmizubý hřeben), Litic (z doby Jiříka z Poděbrad), ale i z Boskovic. Zda lze podobnou formu sdělení v podobě heraldické desky spatřovat i na aueršperské věži, není za stávajícího stavu vědomostí o průběhu hlavní hradby možné potvrdit.

V blízkém okolí hradu Aueršperka se analogické architektonické články (jehlancové konzoly) nepodařilo dohledat. Gotické zaklenuté presbytáře kostelů ve Vítochově, Dalečíně, Bukově a Dolním Čepí jsou bezžeberné. Presbytáře prvních tří lokalit završují valené klenby hrotitého profilu. Vznik těchto kostelů se předpokládá v době kolem poloviny 13. století (Sadílek 2013, 72), spíše však během pokročilé 2. poloviny 13. věku. Křížovou klenbou završená prostora v patře hranolové věže hradu Zubštejna rovněž postrádala žebra a konzoly.

Druhou již nastíněnou možností interpretace konzoly bergfritu hradu Aueršperka je blíže neznámá opora využívána například pro vertikální komunikaci z terénu na ochoz hlavní hradby, obíhající hypoteticky těleso věže v jakési smyčce. Jistotu však postrádáme.

Hrad Aueršperk představoval v rané fázi svého vývoje charakteristickou bergfritovou dispozici, později rozvinutou o plánovanou druhou věž, posazenou na skalnatý výběžek na východě areálu (obr. 11). Tato druhá věž mohla skutečně fungovat jako vysunutá opevnění, nikoli však určené k obraně cesty, která v její blízkosti přesvědčivě vzhledem k dynamické morfologii terénu nevedla, ale vůči protilehlým převýšeným kopcům, odkud byl Aueršperk v případě napadení a užití palných zbraní zranitelný. Snad je možno v této druhé věži, oddělené od jádra hradu mělkým příkopem, spatřovat bateriovou věž kontrolující široce rozepjaté protilehlé svahy kolem staveniště hradu Aueršperka. Nová zjištění stáří bateriových věží (například na Orlíku nad Vltavou, viz Varhaník 1998) by tuto možnost nevyklučovala. V době Jana z Pernštejna (1406?–1475) podmínky pro výstavbu takového druhu opevnění jistě nastaly, a to zejména vlivem nepřátelského vztahu mezi Pernštejnem a Albrechtem Habsburským, který měl údajně roku 1424 obléhat samotný Pernštejn (Vorel 2012, 47). Na první pohled se drobný úsek lícového zdiva východní stavby Aueršperka zřetelně odlišuje od líců bergfritu, a to svým velmi ledabylým lícováním i druhem použitého kamene. O značném zamýšleném zatížení stavby hovoří i mohutný blok zdiva s pasem podpírajícím skalní výchoz, jehož temeno zabralo východní objekt (obr. 13). Pokud by měl tento objekt věžovou podobu, představovala by analogii k němu vysunutá hranolová věž hradu Pernštejna, postavená patrně Vilémem I. z Pernštejna v 1. třetině 15. století (Plaček 2007, 478). Nutno dodat, že aueršperská stavba patrně nebyla nikdy dokončena, její interpretace v obranném systému hradu je tak nemožná.¹

Tím je výčet a popis zděných pozůstatků hradu Aueršperka vyčerpán. Průběh a síla zdiva parkánové hradby nelze z dochovaných pozůstatků vysledovat. Progresivní destrukce zděných partií hradu je příčinou značně ztíženého pozorování a interpretační nejistoty v podobě stavebních čar i v jejich samotném průběhu.

Obr. 12. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Půdorys hradu podle M. Plačka (2007). – **Fig. 12.** Castle ground plan according to M. Plaček (2007).

Shrnutí stavebního vývoje

Na základě dnes známých údajů a po vyhodnocení povrchového průzkumu hradu Aueršperka (viz obr. 14) lze naznačit alespoň rámcově jeho **stavební vývoj**. Ve 2. polovině 13. století (snad v 60. či 70. letech současně s počátky okolních hradních sídel Kunštátu a Pernštejna) tak vzniká na zhruba trojúhelníkové ploše staveniště hradu s obvodovou zástavbou zaujímající severní a patrně východní stranu jádra. Západní cíp staveniště doplnila válcová útočištná věž, vsazená hypoteticky do těsné smyčky hlavní hradby. Mezi oběma stavbami se mohla nacházet úzká soutka. Brána zaujímala severovýchodní cíp jádra hradu a měla patrně pouze kulisovou podobu.

Aueršperk vykazuje neobvykle shodné prvky s hradem Pernštejnem, což bylo již několikrát v literatuře reflektováno. Tříprostorové členění palácové stavby obdobného charakteru nacházíme v okolí na již zmíněném hradu Kunštátě (60. léta 13. století), případně v Doubravici nad Svitavou (sklonek 13. století, zde čtyřprostorová stavba). Ve značně torzovitém stavu je pak dochován tříprostorový palác nedalekého hradu Louka, snad rovněž ještě ze závěrečné části 13. století. Identickou palácovou budovu pozorujeme na zřícenině hradu Bukov, přesvědčivě datovanou do 2. poloviny 13. století (je velmi pravděpodobné, že hrad Bukov byl opuštěn na přelomu 13. a 14. století). Palác hradu Mitrova, rovněž patrně tříprostorový, se dochoval pouze v podobě terénních stop (v jádře hradu se nacházelo ještě další palácové křídlo, bez archeologického průzkumu těžko datovatelné). Na zřícenině hradu Pyšolec není půdorysné

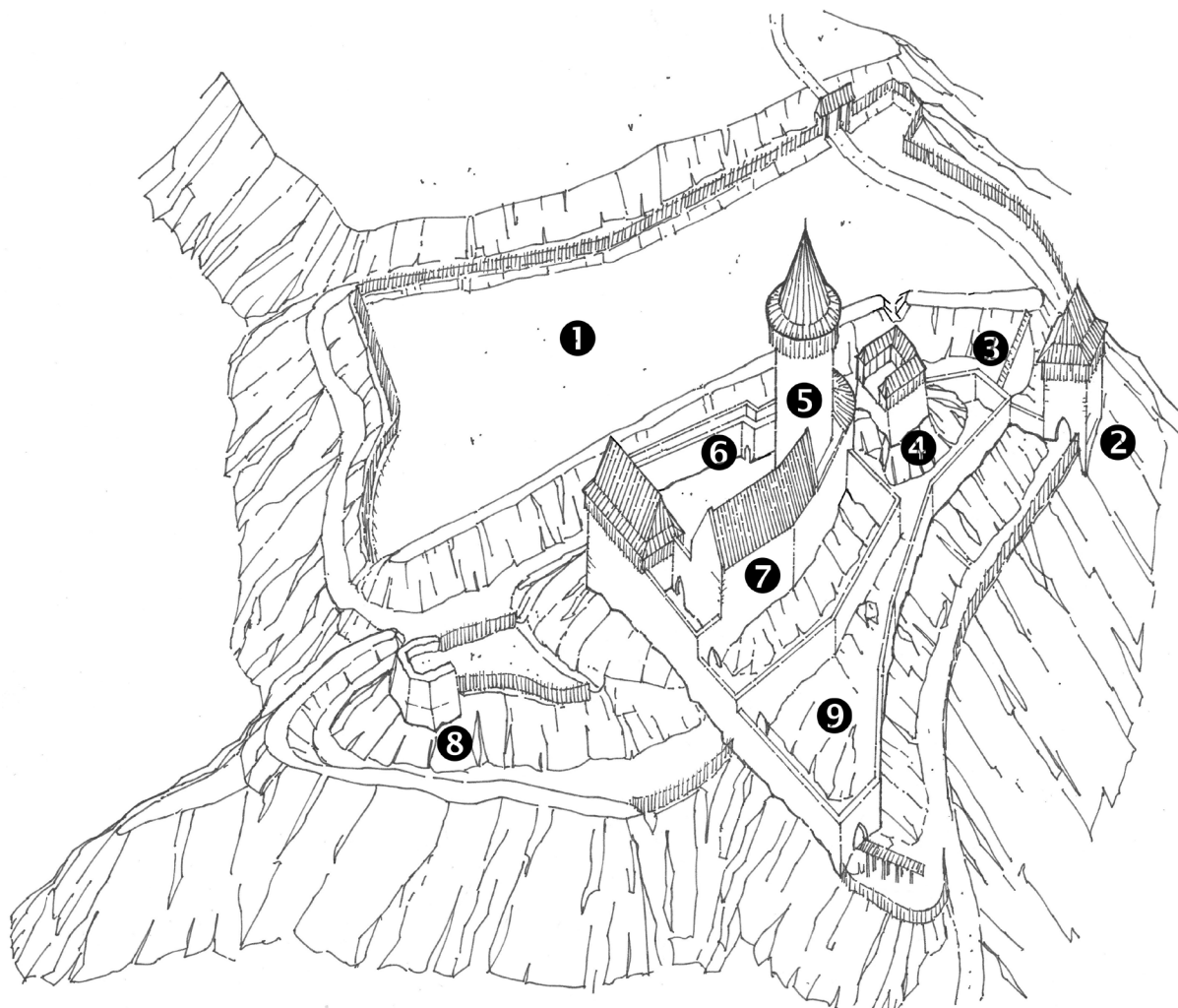

Obr. 13. Zřícenina hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou). Pohled od jihu na mohutnou skalní podezdívku pod východním cípem areálu hradu (foto autor, květen 2016). – **Fig. 13.** View from the south of the massive rock retaining wall under the eastern tip of the castle area (author's photo, May 2016).

rozvržení palácové stavby blíže identifikovatelné, proto ji není možné použít v rámci srovnávacího úhrnu hradních paláců z bližšího okolí Aueršperka.

Během 14. či 15. století je severní bok jádra doplněn dvojitým parkánem, který pokračoval v jedné linii i po jižní frontě staveniště. Bližší datace není možná. Vysunutá fortifikace na východním cípu terénního útvaru je oddělena od jádra hradu dnes mělkým příkopkem, hypoteticky základem pro zděnou konstrukci. Není však jisté, zda byla tato část hradu vůbec dostavěna, spíše je pravděpodobné, že stavebník proces dokončení vysunuté fortifikace ve fázi rozestavenosti opustil, soudě dle nedbale provedeného bočního líce podezdívky skály (obr. 13). Svědčí o tom nejen výkop pro založení obvodové hradby, v literatuře interpretovaný jako symbolický příkûpek, ale také drobná pozorování na bloku zdiva podpírajícího skalní výchoz sloužící jako plateau pro hlavní stavbu. Ze stavby samotné se dochovaly zcela sporé zbytky základové partie, jež neumožňuje jednoznačně stanovit její zamýšlený půdorys. Doba vzniku či spíše záměru vybudování blíže neznámé stavby (nepochybně podpůrného obranného účelu) je nejasná, východní cíp je totiž částečně obkroužen vyhloubeným příkopem a valem stejně jako jádro hradu, časově by tak vysunutá fortifikace odpovídala nejspíše etapě budování dvojitého parkánu.

Patrně nejmladší prvek hradního areálu představuje útvar předpokládaného vojenského předhradí, s nímž se pojí kontrola přístupové cesty. Tuto funkční interpretaci podporuje jak

Obr. 14. Kresebná rekonstrukce hradu Aueršperk v době kolem roku 1450, vyhotovená na základě poznatků autora průzkumu (kresba: Jan Štětina). Pohled od severovýchodu. 1 – plocha patrně vojenského předhradí na přístupové cestě ke hradu; 2 – věžová brána pod jádrem hradu, po níž se dochoval blok plného zdiva pod cestou; 3 – uzávěrová zeď hlavního příkopu, přepažující jeho vyústění v blízkosti věžové brány; 4 – obezděný skalní suk mezi bergfritem a věžovou branou, fungující pravděpodobně jako komunikační prvek, jehož přesná podoba není známá; 5 – bergfrit-válcová útočištná věž, podle průzkumu těsně obtočená smyčkou hlavní hradby; 6 – pravděpodobná pozice menší branky, směřující do prostoru předhradí mezerou v hlavním valu; 7 – hradní palác přisazený na spáru k obvodové hradbě; 8 – nedostavěná (snad bateriová) věž ve východním cípu terénního útvaru. Bližší podobu stavby neznáme. O nedokončení stavby svědčí i droboučký příkop mezi stavbou a jádrem hradu, který interpretujeme jako vkop pro hradbu, nikoli jako symbolický příkûpek; 9 – dvojitý parkán zabezpečující severozápadní partii hradu a sledující trasu přístupové cesty. Přesnou podobu parkánových bran neznáme.

– **Fig. 14.** Drawn reconstruction of Aueršperk castle in ca. 1450, created using knowledge from the author's survey (drawing: Jan Štětina). View from the northeast. 1 – area of the evidently military outer bailey on the access road towards the castle; 2 – tower gate under the castle core, from which a block full of masonry was preserved under the path; 3 – barrier wall of the main trench, partitioning its mouth near the tower gate; 4 – walled inselberg between the bergfried and tower gate functioning as a communication element, the precise appearance of which is unknown; 5 – bergfried-cylindrical refuge tower, which according to the survey was encircled by the main wall; 6 – probably the position of a smaller gate facing the area of the outer bailey via a gap in the main wall; 7 – castle palace placed on the rift towards the defensive wall; 8 – unfinished (possibly battery) tower at the eastern tip of the terrain formation. The precise appearance of the structure is unknown. Its incompleteness is evidenced by the small trench between the building and castle core, which we interpret as a dug-out area for the wall, not as a small symbolic trench, 9 – the double outer ward securing the northwest part of the castle and following the path of the access road. The precise appearance of the outer ward's gates is unknown.

vazba plochy na komunikaci, tak i absence stop po zástavbě, nicméně běžné provozně-hospodářské využití nelze vyloučit. Pro stanovení nejpravděpodobnější etapy vzniku vojenského předhradí Aueršperka je nutný krátký historický exkurz. Během dvacátých let 15. století hrad získává patrně Jan z Pernštejna (1406?–1475), známý husitský válečník z bitev u Ústí (1426) a Tachova (1427). První nepřímá zmínka, že se Jan, resp. už jeho otec Vilém, nějakým způsobem dostali do držení okolí hradu Aueršperku a velmi pravděpodobně i hradu samotného, je již výše uvedená zpráva z roku 1412, kdy Vilém z Pernštejna se synem Štěpánem prodávají bystrickému rychtáři louku v blízkosti „Ušperka“, z čehož se dosud odvozovalo na opuštění hradu. Nic takového nám ale tato zpráva neuvádí. Téměř uzurpátorsky se pak Jan dostal před rokem 1432 i k markraběcím statkům Zubštejn, Pyšolec a Bystřice, o něž se ovšem soudil s Janem z Lomnice (Vorel 2012, 50). Není bez zajímavosti, že od počátku 40. let 15. století měl Jan z Pernštejna vlastní vojenskou hotovost, a lze si představit, že pro její pobyt byl uzpůsoben právě Aueršperk s vojenským předhradím. Hypoteticky lze usuzovat, že pouze lehce opevněné předhradí, situované z obranného hlediska v citlivém prostoru, bylo vybudováno Janem z Pernštejna během 1. poloviny 15. století.

Dalším sporným prvkem podoby hradu a jeho komunikačního mikroschématu je možné propojení tří objektů v západním cípu staveniště hradu: bergfritu – blíže neznámé stavby západně položené a branské budovy, která přehrazovala cestu v blízkosti vyústění hlavního příkopu pod jádrem. Vzhledem ke stavu dochování pozůstatků všech tří staveb se jedná o možnost čistě hypotetickou.

Závěr

Pravděpodobně v 60. letech 13. století je nad městečkem Kunštátem budován eponymní hrad rodu se třemi vrchními pruhy. Současně je pravděpodobně budován hrad Pernštejn (zde bohužel bez datačních opor dendrochronologie). V tomtéž časovém období počítáme i se vznikem Aueršperka nedaleko Bystřice nad Pernštejnem. S dosud ne zcela přesně známým časovým odstupem zabírá ostrožnu nad řekou Svratkou Pyšolec. Blížší časové zařazení hradu Zubštejna, který osedlal skalnatý hřbet nad Pivonicemi, není v současné době možné (dosud získané archeologické nálezy jej řadí do období konce 13. století, ale tato skutečnost může být zkreslená, neboť moderní archeologický výzkum na hradě nebyl realizován). Samotná dispozice hradu Zubštejna nemůže v žádném případě vést k úvahám, jež nejsou podloženy dalšími důkazy o raném vzniku tohoto hradu. Dispozice hradu i jeho provedení jsou natolik odlišné od okolních hradních staveb, že datace pouze na základě prostorového rozvržení hradních budov není dostačujícím podkladem. Dodejme, že ne nepodobnou dispozici vykazuje právě hrad Kunštát. V obou případech nejde o časově ohraničený typologický druh šlechtického sídla, ale reakci na konkrétní terénní utváření staveniště a racionální „projektování“ stavby. Výstavba hradů představuje závěrečnou fázi osídlení kraje s již etablovaným venkovským osídlením včetně městečka Bystřice a s již existujícími kamennými kostely s kvadratickým presbytářem. Počátky tohoto typu venkovských kostelů spadají na Bystřicku do doby kolem poloviny 13. století. Rozvoj podobných kostelů spadá časově do druhé poloviny 13. století a často jsou vázány na lokality s blízkými sídly šlechty. Tím je položena základní struktura osídlení horního povodí Svratky a jejího okolí.

Závěrem je třeba dodat, že název příspěvku je formulován jako „Úvaha nad stavební podobou jádra hradu Aueršperka“ a vlastně ani ničím jiným být nemůže. Stav dochování zděných konstrukcí neumožňuje definitivní slovo. Při úvahách musíme brát v potaz i zkomolení vypovídacích schopností pozůstatků hradu během jeho archeologizované existence – např. při adaptaci hradu na levný kamenolom (s tím souviselo vytvoření přístupových

cest k němu), dále při archeologických výkopech ve 20. letech 20. století i později, při lesnických pracích apod. Pro zasazení Aueršperka do kontextu dějin horního povodí Svratky je do budoucna nutná podrobná analýza majetkové držby jednotlivých větví rodu se zubří hlavou v erbu.

Poděkování

Za mnohé cenné připomínky k dějinám hradu i názory na dataci konzoly děkuji kolegům Mgr. Daliboru Janišovi, Ph.D., Mgr. Janu Štětinovi, PhDr. Daliboru Prixovi, CSc. a JUDr. Jiřímu Varhaníkovi. Mgr. Pavlovi Macků, řediteli NPÚ, ÚOP v Telči, děkuji za poskytnutí a možnost zveřejnění fotografie (obr. 2). Za určení horninového materiálu konzoly děkuji RNDr. Karlu Malému, Ph.D.

Poznámky

¹⁾ Srov. obr. 13: Zatímco nároží bloku skalní podezdívky v popředí snímku je precizně vyzděno, navazující boční „líc“ je vyskládan značně ledabyle. Již mimo snímek v jeho levé části jsou patrné základové partie podezdívky, která měla podle původního plánu přesvědčivě podezdívat celý převislý skalní útvar. K realizaci celkového záměru „statického“ zajištění skalního bloku nedošlo a po opuštění prací byl rozestavěný blok ponechán v „hrubém“ stavu.

Literatura a prameny

Nepublikované prameny

Macholdová, R. 2013: Zpracování archeologického materiálu z perněstejných hradů Aueršperk, Pyšolec a Zubštejn. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Nepubl. diplomová práce.

Publikované prameny

CDB V/2: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus V. Fasciculus secundus. Inde ab a. MCCLXVI usque ad a. MCCLXXVIII. Edd. J. Šebánek – S. Dušková. Pragae 1981.

FRB II: Fontes rerum Bohemicarum. Tomus II. Ed. J. Emler. Praha 1874.

RBM II: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253–1310. Ed. J. Emler. Pragae 1882.

RBM III: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Annorum 1311–1333. Ed. J. Emler. Pragae 1890.

RBM IV: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV. Annorum 1333–1346. Ed. J. Emler. Pragae 1892.

Literatura

Beránek, J. – Maráz, K. – Štěpán, R. – Zeman, D. 2017: K nově objeveným středověkým nástěnným malbám na zámku Kunštát, Zprávy památkové péče 77, č. 4, 401–416.

Endlicherová, E. – Korbička, M. 2010: Visací svorníkový pružinový zámek z hradu Aueršperk (okr. Žďár nad Sázavou), Archeologia technica 21, 63–68.

Flídr, A. – Konečný, M. – Štěpán, R. 2014: Vítochov. In: Průvodce krajinou hradů. 1. vydání. Kroměříž.

- Houzar, S. – Novák, M. – Doležalová, H. – Hrazdil, V. – Pfeiferová, A. 2006: Přehled mineralogie, petrografie a geologie nedvědičských mramorů, svratecké krystalinikum, Časopis Moravského zemského muzea, vědy geologické 91, 3–77.
- Jan, L. 1995: Neznámá listina na deblínské panství, Časopis Matice moravské 114, 3–24.
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. 1. vydání. Brno.
- Novotná, D. 2013: Pernštejnská architektura, Zprávy památkové péče 73/2, 102–108.
- Plaček, M. 1991: Povrchový průzkum hradu Aueršperka /k. ú. Dvořiště, okr. Žďár n. Sáz./, Přehled výzkumů 1988, 59.
- Plaček, M. 2007: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.
- Plaček, M. – Futák, P. 2006: Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha.
- Poláček, L. 1990: Feudální sídla v povodí Bystřice, Nedvědičky a Bobruvky ve světle archeologických nálezů. In: V. Nekuda – J. Unger – M. Čižmár (eds.), Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník příspěvků k osmdesátým narozeninám akademika Josefa Poulíka, 407–425.
- Sadílek, J. 1998: Pernštejnské hrady na horním povodí Svatky, Castellologica bohémica 6/2, 325–340.
- Sadílek, J. 2012: Tři příspěvky k poznání historické architektury na Bystřicku. In: Vlastivědný sborník Bystřicka I, 25–46.
- Sadílek, J. 2013: Bukov. Historie a vývoj osídlení a stavebních památek obce. Bukov.
- Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska. 1. svazek A/I. Praha.
- Sedláček, P. 1995: Několik poznámek k rodokmenu Pernštejnů do 15. století, Časopis Matice moravské CXIV/2, 374–379.
- Sedláček, P. 2000: Páni na Pernštejně do husitských válek. In: Zprávy Státního památkového ústavu v Brně 4, 8–20.
- Severin, K. 2003: Kolonizace Hřebečska, Archaeologia historica 28, 175–210.
- Štarha, I. 2005: Listinné padělky Antonína Bočka ve vlastivědných publikacích po sedmdesáti letech znovu aktuální, Vlastivědný věstník moravský LVII/1, 81–83.
- Štětina, J. 2004: Hrad Boskovice kolem roku 1400, Dějiny staveb 2004, 37–46.
- Štětina, J. – Pivoňka, S. 2021: Přepis přednášky Jana Štětiny na zřícenině hradu Boskovic, Hláska, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka, roč. 32/3, 35–39.
- Teplý, J. 1996: Pernštejnové ve 13. a 14. století. Pardubice.
- Teplý, J. 2016: Rod Pernštejnů za přemyslovských a lucemburských králů. 2. vydání. Pardubice.
- Varhaník, J. 1998: Husitské opevnění hradu Orlíka nad Vltavou, Průzkumy památek I, 13–32.
- Vorel, P. 2012: Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy. 2. vydání. Praha.

Consideration of the construction development and form of the castle core of Aueršperk (district Žďár nad Sázavou) on the basis of the discovery of an architectural element of the castle tower

The ruin of Aueršperk is located near Bystřice nad Pernštejnem (district Žďár nad Sázavou). The castle was probably built by the lords of Medlov in the second half of the 13th century. The first written mention comes from the 14th century. At that time, the castle probably belonged to Geruše, daughter of Jimram of Aueršperk. The castle was abandoned during the 15th century. This article deals with the finding of a stone console on the tower and the construction development of the castle. The appearance of the castle, the location of the gate and its development have yet to be clearly established. Architectural history research revealed a more complex development of the castle and included the construction of anti-artillery fortifications. The stone console probably served to present the coat of arms or as a support for vertical communication. Based on this finding, the present article tries to determine the relationship between the tower and the wall - the wall could have revolved around the tower, or the tower protruded from the perimeter of the wall. The first option is more likely.

The crucial finding is that the tower in the east was never completed. Its interpretation is uncertain. The youngest part of the castle was the forecourt, which was only slightly fortified. It is possible that the military garrison of Jan of Pernštejn lived here.

Autor

Bc. Jan Večeřa

Národní památkový ústav
územní odborné pracoviště v Telči

Hradecká 6, 588 56 Telč

✉ vecera.jan@npu.cz

Tento článek lze používat pouze v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>).

This article may be used only in accordance with the license terms of Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>).